

Anarkistinen kirjasto
Anti-Copyright

Anarkismi – kytkennät feminismiin

Peggy Kornegger

Peggy Kornegger
Anarkismi – kytkennät feminismiin
1975

Haettu 3.2.2014 osoitteesta:

[https://sites.google.com/site/vallankritiikki/vaeaerin-ajateltua/
kornegger-peggy-anarkismi-kytkennaet-feminismiin](https://sites.google.com/site/vallankritiikki/vaeaerin-ajateltua/kornegger-peggy-anarkismi-kytkennaet-feminismiin)

Anarchism: The Feminist Connection. Lehdessä *The Second Wave*:
vol. 4, no.1, Spring 1975. Ulla Vehaluodon suomennos toimitettu
seuraavien versioiden pohjalta: *Reinventing Anarchy. What are
Anarchists Thinking These Days*. Toimittaneet Howard J. Ehrlich,
Carol Ehrlich, David DeLeon & Glenda Morris. London, Boston &
Henley: Routledge & Kegan Paul 1979. *Anarkafeminism*.
Toimittanut Pia Laskar. Stockholm: Federativs 1992. *Akkaväki*
4/1982 (versio uudelleenjulkaistu *Anarkisti!*-lehdessä 2/1992)

fi.theanarchistlibrary.org

1975

Olemme unissakävelijöitä, jotka saavat
painajaisten salamat silmiinsä.
Suljemme näkymme lukittuihin selleihin ja luovumme
siitä...
Vain kun särjemme peilin ja astumme näkyymme,
vain kun muutamme yhdessä tuuleksi,
eteenpäin kohisevaksi lauluksi,
vain unessa luumme muuttuvat keihäiksi...
muutamme lopulta todellisiksi
ja heräämme
– Marge Piercy³⁵

Sisältö

Mitä anarkismi oikeastaan on?	6
Teorian tuolla puolen: Espanja 1936, Ranska 1968	9
”Itsesi vuoksi sinä vallankumousta teet” (C’est pour toi que tu fais la revolution)	13
Anarkismi ja naisliike	19
Miten etenemme? Utopian toteutus	25
Tulevaisuuden muuttaminen	31

---

³⁵ Piercy. ”Provocation of the Dream”.

eteenpäin pois itseinhosta, itsesyyttelystä ja fatalismista, joka pitää meidät yksinäisten selliemme vankeina. Jos me nyt annamme periksi masennukselle ja epätoivolle, niin silloin me hyväksymme autoritaarisen politiikan ja patriarkaalisen ylivallan välttämättöminä. (”Epätoivo on pahin petos ja kylmin viettelys: sen uskomista, että vihollinen lopulta voittaa.”)³³. Meidän ei pidä antaa tuskamme ja vihamme muuttua toivottomuudeksi ja lyhytnäköisiksi, puolinnaisiksi ”ratkaisuiksi”. Mitään mitä voimme tehdä ei ole tarpeeksi, mutta toisaalta ne ”pienet muutokset”, joita voimme tehdä omissa elämässämme, mielissämme ja toistemme elämässä, eivät ole täysin hyödyttömiä tai tehottomia. Vallankumouksen tekemiseen menee kauan: siihen valmistautuu samalla kun sitä elää. Tulevaisuuden muuttaminen ei tapahdu äkillisesti, mutta se voi tapahtua *täydellisesti*... ajatuksen ja toiminnan jatkumona, yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden jatkumona, spontaanisuuden ja järjestäytymisen jatkumona, joka ulottuu siitä mitä on siihen mitä voi olla.

Anarkismi antaa tälle muutokselle pohjan. Se on näky, unelma, mahdollisuus, josta tulee ”todellisuutta” kun elämme sen mukaan. Feminismi kytkee anarkismin tulevaisuuteen. Kun me lopulta näemme tuon kytkennän selvästi ja pidämme yllä tuota näkyä, kun emme suostu siihen, että meiltä riistetään tuo toivo, niin silloin me astumme tyhjyyden reunan yli sellaiseen olemisen tapaan, joka nyt on hädin tuskin kuviteltavissa. Anarkafeminismin tarjoama naisnäkyä on kannettu naisten ruumiissa jo vuosisatojen ajan. ”Tämän näyn synnyttäminen on jatkuvaa taistelua meissä kaikissa”³⁴, mutta *meidän on se tehtävä*. Meidän on ”ajettava raivoamme kuin norsuja taisteluun”:

---

³³ Piercy, Marge. 1973. ”Laying Down the Tower”. Teoksessa *To Be of Use*. New York: Doubleday, 88.

³⁴ Laurel. 1973, 40.

Uskon, että me kaikki tarvitsemme aivan välttämättä toivoa voidaksemme jatkaa taistelua (siitä sorrosta huolimatta, mikä arjessamme on) – toivoa eli tulevaisuuden näyn, joka on niin kaunis ja niin voimakas, että se vetää meitä aina vaan eteenpäin alhaalta ylös käsin tapahtuvassa luomisessa, jossa sekä sisäinen että ulkoinen elämä muuttuu sellaiseksi, että siinä *jokainen* voi sekä asua että toteuttaa itseään²⁹. Uskon, että toivoa on – sitä on Laurelin ”naisnäys-sä”, sitä on Mary Dalyn ”eksistentiaalisessa rohkeudessa”³⁰ ja sitä on anarkafeminismissä. Erilaiset äänemme kuvaavat samaa unelmaa ja ”vain unelma voi tihutyöstää sen kiven, joka tukkii suumme”³¹. Kun me puhumme, me muutamme, ja kun me muutamme, me muutamme samalla itsemme ja tulevaisuuden.

Meidän yhteiskunnassamme ei ole mitään ratkaisua, ei yksilöllistä eikä muutakaan ratkaisua³². Meillä on kuitenkin kyky lisätä tähän melko masentavaan tietoon oma tietoisuutemme niistä radikaaleista muodonmuutoksista, joita olemme kokeneet niin omassa tietoisuudessamme kuin elämässämme. Jos näin on, niin ehkä meillä silloin on myös rohkeus jatkaa sen luomista, mikä unelmiamme on mahdollista. Ei selvästikään ole mikään helppo tehtävä jaksaa TOIVOA huolimatta kaikesta päivittäin näkemästämme ja kohtaamastamme sorrosta. Se on kuitenkin aivoa toivomme. Jos hylkäämme toivon (yhteyksien näkemisen, unelmoinnin nykyhetkestä tulevaisuuteen), niin silloin me olemme jo hävinneet. Toivossa on naisen kaikkein tärkein vallankumouksellinen työkalu; sitä me annamme toisillemme aina kun jaamme toistemme kanssa elämämme, työmme, toimintamme ja rakkautemme. Se vetää meitä

²⁹ En tarkoita itsensä toteuttamisella pelkästään sitä, että välttämättömät elinolosuhteet täytyvät (on tarpeeksi ruokaa, vaatteita ja suojaa) vaan myös psykologisia tarpeita (kuten sortamatonta ympäristöä, joka kasvattaa täydelliseen vallan vapauteen mahdollisten vaihtoehtojen välillä).

³⁰ Daly. 1973, 23.

³¹ Piercy, Marge. ”Provocation of the Dream”.

³² Taylor, Fran. ”A Depressing Discourse on Romance, the Individual Solution and Related Misfortunes”, *Second Wave*, Vol. 3, #4.

Yksitoista vuotta sitten käydessäni vielä pikkukaupungin lukiota Illinoisissa en ollut koskaan edes kuullut sanaa ”anarkismi”. Lähimmäksi sitä pääsin oppimalla, että anarkia merkitsi ”kaaosta”. Historian tunneilla meidän annettiin ymmärtää anarkismin, kuten sosialismin ja kommunisminkin, tarkoittavan samaa kuin fasismi. Sana johti ajatukset Hitleriin, keskitysleireihin ja kaikkiin mahdollisiin kauheuksiin, joita ei koskaan voisi tapahtua USA:n kaltaisessa vapaassa maassa. Vaivihkaa minut opetettiin nielemään perinteinen amerikkalainen politiikka: maltillisuuden, kompromissien ja tasapainoilun mauton keitto.

Opin läksyn hyvin: minulta kului vuosia, ennen kuin pystyin havaitsemaan kaikki ”kasvatustani” ohjanneet ennakkoluulot ja vääristymät. Valkoisen miehen historia (his-story) merkitsi nimenomaan sitä, että minut oli naisena työnnetty elämään toisarvoisena. Anarkistina minulla ei ollut elämää lainkaan. Kokonainen menneisyyden osa (ja sen vuoksi myös tulevaisuuden mahdollisuudet) oli evätty minulta. Vasta aivan äskettäin minulle on selvinnyt, että monilla hajanaisilla poliittisilla reaktioillani ja taipumuksillani on yhteinen viitekehys: anarkistinen eli vapaa ajatusperinne. Aivan kuin olisin monien värisokeiden, harmauden täyttämien vuosien jälkeen yhtäkkiä nähnytkin punaista.

Emma Goldmanilta sain ensimmäisen anarkismin määritelmäni:

Niinpä anarkismi kannattaa todellakin ihmisielen vapauttamista uskonnon herruudesta, ihmisruumiin vapauttamista omaisuuden ylivallassa sekä vapauttamista hallinnon kahleista ja rajoituksista. Anarkismi kannattaa aina yhteiskunnallista järjestystä, joka perustuu yksilöiden vapaaseen yhteenliittymiseen, mikä tarkoituksena on tuottaa todellista yhteiskunnallista vaurautta; järjestystä, joka takaa jokaiselle ihmiselle

¹ Goldman, Emma. 2008. ”Anarkismi – mitä se todella tarkoittaa”. Teoksessa *Mailman vaarallisimman naisen puheita ja kirjoituksia*. Suom. Hannu Toivanen ja Ulla Vehaluoto. Espoo: Työväen tuotantokomitea, 40–41.

oikeuden maahan sekä täyden nautintaoikeuden elämän välttämättömyyksiin yksilöllisten halujen, maku-
jen ja taipumusten mukaisesti. – *Emma Goldman*¹

Aloin pian nähdä kytkentöjä anarkismin ja radikaalifeminismin välillä. Aloin pitää tärkeänä kirjoittaa muistiin joitakin havaintojani tällä alueella. Tarkoitukseni oli tavoittaa muut siinä innostuksessa, jota tunsin anarkafeminismiä kohtaan. On tärkeää välittää omia näkemyksiämme toisillemme, jotta voimme murtaa joitakin niistä muureista, joita väärinkäsitykset ja eripuraisuus välillemme pystyttävät. Vaikka kutsunkin itseäni anarkafeministiksi, niin määritelmään voi helposti sisällyttää sosialismin, kommunismin, kulttuurifeminismin, lesbolaisen separatismin ja monia muitakin erilaisia poliittisia nimikkeitä. Kuten Su Negrin kirjoittaa: ”Mikään poliittinen kattojärjestö ei voi tyydyttää kaikkia tarpeitani”². Meillä voi olla enemmän yhteistä kuin luulemmekaan. Kun kirjoitan omista reaktioistani ja havainnoistani, en pidä elämäni enkä ajatuksiani erillisinä muiden naisten elämästä ja ajatuksista. Yksi vahvimista vakaumuksistani naisliikettä tarkastellessani on se, että meillä *todellakin* on uskomattoman voimakas yhteinen näkemys. En pyri antamaan mitään lopullisia lausuntoja tai valmiita vastauksia tähän mielikuvaan, vaan pikemminkin mahdollisuuksia ja mahdollisia yhteyksiä. Toivon, että ne toimivat ajatusten herättäjinä ja edesauttavat jatkuvaa prosessia henkilökohtaiseen ja kollektiiviseen kasvamiseen sekä kehitykseen ja vallankumoukseen.

Mitä anarkismi oikeastaan on?

Anarkismia on paneteltu ja tulkittu väärin niin kauan, että on ehkä tärkeintä aloittaa selittämällä, mitä anarkismi on ja mitä se ei ole. Eräs tavallisimmista anarkistia koskevista ennakkoluuloista on kuva pahansuovasti tuijottavasta miehestä, joka piilottaa pom-

² Negrin, Su. 1972. *Begin at Start*. Washington: Times Change Press, 128.

ti kehittää ja muuttaa, myös aatteellista järkkymättömyyttä: voimaa ja kykyä nähdä nykyhetken tuolle puolen riemukkaaseen, vallankumoukselliseen tulevaisuuteen. Se edellyttää, että itse kukin otamme päivittäin vastuun ilmaantuvista mahdollisuuksista ja ryhdymme suoraan toimintaan.

Tulevaisuuden muuttaminen

Naiskulttuurin luominen on prosessi, joka ulottuu yhtä pitkälle kuin ajatus, sillä se on osallistumista näkyyn, joka lakkaamatta löytää jotain uutta kaikesta, aina keskusteluista ystäviemme kanssa lihaboikotteihin, päiväkotien vaatimiseen miehittämällä tavaratalojen sisäänkäyntejä, rakasteluun siskon kanssa. Se on paljastavaa, määrittelemätöntä, jotain mitä voi kuvata vain muuttumisprosessina. Naiskulttuuria on kaikki se, mitä vapautamme, nimeämme ja luomme sopusoinnussa itsemme kanssa, toistemme kanssa ja sisaremmen maan kanssa. Viimeisten kymmenen vuoden aikana olemme päässeet pidemmälle ja sen takia lähemmäksi patriarkaatin vallan tuhoamista kuin koskaan aikaisemmin historian aikana... se on elinvoimaa antavan toivon ansiota – villi, tarttuva, kukistamaton, hullu toiveikkaus...! Toivo, elämän voitto kuolemasta, epätoivosta ja tarkoituksettomuudesta, on nyt kaikkialla minne katson – kuten luottamuksen talismani naisnäyssä... – Laurel²⁸

Ajattelin aiemmin, että jollei vallankumousta tulisi huomenna, olisimme kaikki tuhoon tuomittuja. En enää usko sellaiseen ennen- ja jälkeen-vallankumouksen kuvaan. Luulen, että sillä tavoin ajatellen takaamme itsellemme vain epäonnistumisen ja epätoivon.

²⁸ Laurel. 1973. ”Toward a Womanvision”, *Amazon Quarterly*, Vol.1, toinen painos, 40.

ten muutosten toteuttamiseen. Kieltäytyminen äänestämästä, mak- samasta veroa sotatoimiin tai ottamasta osaa kapitalistiseen kil- pailuhysteriaan ja ylikulutukseen ovat tärkeitä toimia, kun ne yh- distetään vaihtoehtoisin, voittoa tavoittelemattomiin rakenteisiin (ruokaosuuskuntiin, terveydellisiin ja oikeudellisiin kollektiivei- hin, kierrätettyihin vaatteisiin ja kirjakaappoihin, vapaisiin koulu- hin jne.). Kulutushysteria on yksi kapitalismin kulmakivi. Turhien ostosten (erityisesti ”uusien”, nopeasti särkyvien ja vanhenevien tuotteiden tai mainonnan tyrkyttämien tavaroiden) boikotointi on strategia, jolla on voimaa muuttaa ”arki-elämän laatu”. Äänestä- misestä kieltäytyminen on useinkin merkki toivottomuudesta tai pas- siivisuudesta eikä tietoinen poliittinen ilmaus näennäisdemokraat- tista sirkusta vastaan, missä valta ja raha valitsevat eliitin. Äänes- tämisestä kieltäytyminen ei kuitenkaan merkitse hiljaista hyväksy- mistä, jos samalla osallistumme rakentamaan aitoja demokraattisia muotoja anarkististen läheisryhmien muodostamassa vaihtoehto- verkostossa.

Tästä pääsemme kolmannelle alueelle, henkilökohtaispoliittisel- le, joka on tietenkin suorassa yhteydessä kahteen edellä mainit- tuun. Anarkistinen läheisryhmä on jo pitkään ollut vallankumouk- sellinen organisationaalinen rakenne. Anarkosyndikalistisissa lii- toissa ne toimivat harjoittelupaikkoina työläisten itsehallinnolle. Ne voivat olla tilapäisiä ryhmittymiä yksilöiden liittyttyä yhteen saavuttaakseen jonkin lyhyen aikavälin päämäärän; pysyvämpiä työkollektiiveja (vaihtoehtona ammatillistumiselle ja elitistiselle uralle); tai asumiskollektiiveja, joissa ihmiset oppivat vapautta- maan itsensä ylivallasta ja omistushalusta henkilökohtaisissa suh- teissaan. Anarkistisesti suuntautuneet ryhmät ovat mahdollinen perusta, johon voimme rakentaa uutta, vapaata, hierarkiatonta yh- teiskuntaa. Tapa, jolla elämme ja teemme työtä, muuttaa tapamme ajatella ja tajuta (ja päinvastoin), ja kun tietoisuus muuttuu, muut- tuvat myös teot ja käyttäytymismallit. Vallankumous on alkanut.

Utopian toteuttaminen edellyttää toimintaa monilla eri tasoilla. Tarvitsemme paitsi erityismenettelytapoja, joita voidaan alituis-

mia mustan takkinsa alla, valmiina tuhoamaan ja salamurhaamaan kaiken ja jokaisen hänen tielleen osuvan. Tämä kuva luo kauhua ja vastustusta useimmissa ihmisissä riippumatta heidän poliittisesta katsomuksestaan; tämän seurauksena anarkismi torjutaan inhotta- vana, väkivaltaisena ja äärimmäisyyksiin menevänä. Toinen vää- rinkäsitys on kuva anarkistista epäkäytännöllisenä idealistina, jo- ka puuhastelee käyttökeltvottomien, utopististen abstraktioiden pa- rissa vailla kosketusta konkreettiseen todellisuuteen. Tämän seu- rauksena anarkismi jälleen kerran kumotaan, nyt ”mahdottomana unelmana”.

Kumpikaan näistä uskomuksista ei ole oikea, vaikka onkin ol- lut sekä väkivaltaisia että idealistisia anarkisteja – kuten monissa muissakin poliittisissa liikkeissä oikealla ja vasemmalla. Oikea kä- sitys riippuu tietenkin omasta viitekehuksesta. Anarkisteja on eri- laisia aivan kuten sosialistejakin. Tässä käsittelen kommunistista anarkismia, jonka katson pitkälti vastaavan vapaudellista (so. anti- autoritaarista) sosialismia. Nimitykset voivat olla hyvin hämmen- täviä, joten toivoen selventäväni käsitettä määrittelen anarkismin käyttämällä kolmea pääperiaatetta (joista jokaisella on mielestä- ni yhteyksiä radikaalifeministiseen yhteiskunta-analyysiin – tästä myöhemmin enemmän).

1. *Usko auktoriteettien, hierarkioiden ja hallitsijoiden poistami- seen.* Anarkistit vaativat *vallan purkamista* (ei sen anasta- mista) – ihmisen vallan toiseen ihmiseen, valtion vallan yh- teisöihin. Kun monet sosialistit kannattavat työläishallintoa ”jossa valtio vähitellen katoaa”, ovat anarkistit sitä mieltä, et- tä keinot luovat päämäärän, että vahva valtio on taipuvai- nen pitämään itsensä vallassa. Ainoa tapa saavuttaa anar- kia (anarkistisen teorian mukaan) on luoda yhteistoiminnal- lisia, antiautoritaarisia muotoja. Muutostapahtuman erotta- minen vallankumouksen päämäärästä varmistaa sortavan ra- kenteen ikuistamisen.

2. *Usko sekä yksilöllisyyteen että yhteisöllisyyteen.* Yksilöllisyys ei ole sovittamatonta kommunistisen ajattelun kanssa. Täytyy kuitenkin tehdä selvä ero kovan, kilpailukiihkoa ja toisen tarpeiden väheksymistä kasvattavan, ja todellisen, vapauden sallivan mutta toisen vapautta loukkaamattoman yksilöllisyyden välillä. Yhteiskunnallisessa ja poliittisessa toiminnassa tämä merkitsee lähinnä sitä, että tasapainotetaan yksilölliset aloitteet ja yhteisöllinen toiminta luomalla rakenteita, jotka antavat kaikille – eikä vain ”edustajille” tai ”johtajille” – mahdollisuuden osallistua päätöksentekoon ryhmässä, yhteisössä tai tehtaassa. Tämä merkitsee koordinoitua ja toimintaa pienten ryhmien tai yhteisöjen muodostamassa hierarkiattomassa verkostossa (limittäisiä ympyröitä pyramidin sijaan). (Ks. espanjalaisten anarkistikollektiivien kuvausta seuraavassa osassa.) Lopulta tämä merkitsee sitä, että onnistunut vallankumous vaatii autonomisia yksilöitä ja ryhmiä, jotka eivät ole manipuloitavissa ja jotka työskentelevät yhdessä ottaakseen ”välittömän, omaehtoisen hallinnan yhteiskunnasta ja omasta elämästään”³.
3. *Usko sekä spontaanisuuteen että järjestäytymiseen.* Anarkisteja on pitkään syytetty sekasorron puoltamisesta. Useimmat ihmiset tosiaan luulevat, että anarkia tarkoittaa epäjärjestystä, selkkauksia ja väkivaltaa. Tämä on aivan väärä käsitys siitä mitä anarkismi edustaa. Anarkistit eivät kiellä järjestäytymisen tarpeellisuutta: he vain painottavat sitä, että sen täytyy tapahtua alhaalta, ei ylhäältäpäin; sisältä eikä ulkoapäin. Ylhäältä tyrkytetyt rakenteet tai jyrkät säännöt aiheuttavat manipulaatiota ja passiivisuutta, ja ovat täten vaarallisin muoto, jonka niin kutsuttu vallankumous voi saada. Kukaan ei voi sanella, miten tulevaisuus pitää hahmotella. Tietyn tilanteen olosuhteista lähtevä spontaani toiminta

³ Bookchin, Murray. 1972. ”On Spontaneity and Organization”, *Liberation*, maaliskuu 1972, 6.

telussa ja käytöksessä konkretisoituu kollektiivisissa toimissa, ne merkitsevät todellista haastetta patriarkaatille.

Taloudellispoliittiset menettelytavat johtavat meidät suoran toiminnan ja ”tarkoituksenmukaisen laittomuuden” alueille (Daniel Guerinin ilmaisu). Anarkosyndikalismi mainitsee kolme tärkeintä suoran toiminnan muotoa: sabotaasi, lakko ja boikotti. ”Sabotaasia harjoitetaan pääasiassa jarruttamalla kaikin mahdollisin keinoin säännöllistä tuotantoprosessia”²⁷. Yhä tavallisempaa on, että sabotaasia harjoittavat sellaiset ihmiset, jotka tiedostamattaan ovat saaneet vaikutteita yhteiskunnallisten arvojen muuttamiseen. Järjestelmällistä poissaoloa harjoittavat esimerkiksi sekä työläiset että virkamiehet. Työnantajia voidaan uhmata hienovaraisesti ”hidastamalla” työntekoa tai täysin avoimesti ”häirinnällä”. Työntekijät voivat työskennellä niin vähän kuin mahdollista niin hitaasti kuin mahdollista ja sekoittaa työnteon rutiineja (lakon aikana ammattiliittojen usein käyttämä keino). Sihteereiltä katoavat ”tärkeät paperit” ja esim. Italiassa junalakon aikana 1967 lakkolaiset kääntelivät jatkuvasti junien määräasemaa osoittavia kilpiä.

Lakkojen tehoa voidaan lisätä huomattavasti sabotaasitaktiikalla. Lakko itsessään on työläisten tärkein ase. Mikä tahansa paikallinen lakko voi lamaannuttaa koko järjestelmän, jos se leviää toisiin tehtaisiin ja muodostuu yleislakoksi. Täydellinen yhteiskunnallinen vallankumous ei silloin ole kaukana. Tietenkin yleislakon lopullisena päämääränä täytyy pitää työläisten itsehallintoa. Tulisi myös olla selvä käsitys siitä, miten se saavutetaan ja säilytetään – muutoin kumous raukeaa kuten Ranskassa 1968.

Myös boikotti voi olla voimakas lakkoase tai ammattiliittostrategia (esim. sellaisten hedelmien ja vihannesten boikointi, jotka on tuotettu ”harmaalla” työvoimalla). Yhdessä muiden toimintojen kanssa sitä voidaan käyttää taloudellisten ja yhteiskunnallis-

²⁷ Goldman, Emma. 2008. ”Syndikalismin teoria ja käytäntö”. Teoksessa *Maailman vaarallisimman naisen puheita ja kirjoituksia*. Suom. Hannu Toivanen ja Ulla Vehaluoto. Espoo: Työväen tuotantokomitea, 117.

muksien jakaminen ja vaihtaminen), 2. taloudellinen/poliittinen ja 3. henkilökohtainen/poliittinen.

Kasvatus kuulostaa alentavalta, mutta en tarkoita ”sanan julistamista massoille” tai syyllisydentuntojen herättämistä niin, että ihmiset sitten toimivat ohjeiden mukaan. Tarkoitan niitä monia eri menetelmiä, jotka olemme kehittäneet jakaaksemme elämämme toisten kanssa: näitä ovat kirjoittaminen (feminististen aikakauslehtien verkostomme), opintoryhmät ja naisten tekemät radio- ja televisio-ohjelmat sekä mielenosoitukset, marssit ja katuteatteri. Joukkotiedotusvälineillä tuntuu olevan erityinen merkitys vallankumoukselliselle vuorovaikutukselle ja vaikuttamiselle – ajatelkaapa vain, miten kuva meistä naisina on radion ja television *vääristämä*.²⁶ Erillään toisistaan nämä erilaiset tietoisuutta lisäävät keinot voivat vaikuttaa tehottomilta, mutta ihmiset tosiaan muuttuvat kirjoittamalla, lukemalla, puhumalla ja kuuntelemalla toisiaan, kuten myös osallistuessaan aktiivisesti poliittisiin liikkeisiin. Yhdessä ulos kaduille meneminen murtaa passiivisuuden ja luo kollektiivisen voiman ja elämän ilon ilmapäin, joka voi antaa meille voimia ja muuttaa meitä. Oma kehitykseni tyyppillisestä amerikkalaisesta työstä anarkafeministiksi tapahtui vuosikymmenen lukemisella, keskustelemisellä ja vuorovaikutuksella monien erilaisten, monenlaisia poliittisia mielipiteitä kannattavien ihmisten kanssa – keskilänneestä länsi- ja itärannikolle asti. Kokemukseni voivat jollakin tavalla olla ainutlaatuisia, mutta en usko, että ne ovat epätavallisia. Eri puolilla maata ihmiset alkavat asettaa kyseenalaiseksi sen, miten heidät on ohjelmoitu hyväksymiseen ja passiivisuuteen. Jumala ja hallitus eivät enää ole niitä ratkaisevia auktoriteetteja mitä ne kerran olivat. Tätä ei pidä ymmärtää kirkon ja valtion vallan väheksymisenä. Pikemminkin on tarkoituksena osoittaa, että kun näennäisesti pinnallisia ja epäjohdonmukaisia muutoksia ajat-

²⁶ Cohn-Benditien mukaan Pariisin tapahtumien suurin virhe oli se, etteivät vallankumoukselliset saaneet joukkotiedotusvälineitä, varsinkin radiota ja TV:tä, täysin haltuunsa.

on tarpeellista, jos haluamme luoda muuttuvien yksilöiden ja ryhmien muuttuville tarpeille herkistyneen yhteiskunnan. Anarkistit uskovat vaihteleviin muotoihin: demokraattiseen osallistumiseen ylemmällä tasolla rinnan alemmalla tasolla tapahtuvan kollektiivisen yhteistyön kanssa (niin etteivät yksilölliset aloitteet esty).

Niin, anarkismi kuulostaa toki hyvältä, mutta voiko se toimia käytännössä? Eihän tuonlaatuinen romanttinen utopismi ole missään yhteydessä todellisuuteen... vai mitä? Väärin. Anarkistit ovat tosiaan onnistuneet, joskin tilapäisesti, joissakin tapauksissa (mikä niistä ei ole kovin tunnettu). Etenkin Espanjalla ja Ranskalla on pitkä anarkistisen toiminnan perinne. Näistä kahdesta maasta löysin jännittävimmän toteutuksen anarkismin teoriasta.

Teorian tuolla puolen: Espanja 1936, Ranska 1968

Ihminen, kansa, synnyttää vallankumouksen; vastavallankumous on lähtöisin valtiosta. Niin on aina ollut ja tulee aina olemaan, olipa kyse Venäjästä, Espanjasta tai Kiinasta. – Federación Anarquista Ibérica (FAI), Tierra y Libertad 3.7.1936⁴

Niin kutsuttua Espanjan sisällissotaa pidetään yleensä vain taisteluna Francon joukkojen ja liberaalin demokratian kannattajien välillä. Ei oteta huomioon – tahallisesti tai tahattomasti – että kysymys oli paljon muustakin. Monissa osissa maata toteutettiin laaja, anarkistisiin periaatteisiin pohjautuva yhteiskunnallinen vallankumous. Vaikka se myöhemmin vesittyi ja sammui kokonaan, on

⁴ Berman, Paul. 1972. *Quotations from the Anarchists*. New York: Praeger Publisher, 68.

tärkeää tarkastella mukana olleiden naisten ja miesten toimintaa. Vastoin kaikkia oletuksia he toteuttivat anarkismia.

Anarkistisen kollektivoinnin ja työläisten itsehallinnon toteuttaminen Espanjan vallankumouksen aikana on klassinen esimerkki järjestelykyvystä ja spontaanisuudesta. Sekä maaseudulla että teollisessa Espanjassa ihmisten ajattelutapa oli vuosikausia ollut anarkistinen. Maaseudulla oli kansalla vanha kollektivismin perinne, monella kylällä oli yhä yhteisomistuksia, tai maapalstoja annettiin niille, jotka olivat ilman. Vuosikymmenien maatalouskollektivismi ja yhteistyö loi perustan teoreettiselle anarkismille, joka tuli Espanjaan vuonna 1870 (italialaisen vallankumouksellisen ja Bakuninin ystävän Fanellin välityksellä) ja oli alkuna anarkosyndikalismille eli anarkististen periaatteiden soveltamiselle teollisuustyöläisten ammattiliitoissa. Vuonna 1910 perustettu anarkosyndikalistinen Confederación Nacional del Trabajo (CNT, Kansallisen työn yhteisjärjestö) välitti läheisessä yhteistyössä Federación Anarquista Ibérica (FAI, Iberian Anarkistiliitto) kanssa ohjeita ja ehdotuksia työläisten itsehallinnon ja kollektivisoinnin järjestämiseksi. Kymmenet tuhannet kirjat, lehdet ja pamfletit löysivät tiensä lähes jokaiseen Espanjan kolkkaan ja edistivät anarkismin tuntemusta.⁵ Anarkistiset ideat ei-hierarkkisesta yhteistyöstä ja yksilön aloitteellisuuden merkityksen korostamisesta yhdistettynä anarkosyndikalistiseen sabotaasitekniikkaan, boikotin käyttöön ja yleislakkoon sekä tuotannon ja talouden periaatteiden tuntemukseen antoivat työläisille sekä teoreettisen että käytännön taustan. Tämä johti onnistuneeseen tehtäinten ja maan valtauksen heinäkuun 1936 jälkeen.

Kun oikeisto vastasi kansanrintaman vaalivoittoon sotilasvallankaappauksella 19.7.1936, kansa kamppaili sellaisella raivolla, että kaappaus pysäytettiin päivässä. Vaalivoitto oli vain muodollisuus; yhteiskunnallinen vallankumous oli alkanut. Kun teollisuustyönte-

⁵ Dolgoff, Sam. 1974. *The Anarchist Collectives*. New York: Free Life Editions, 27.

vioiden muutosta sekä taloudellisten vaihtoehtojen perustamista kapitalistisille, hierarkkisille rakenteille. Siihen vaaditaan yksilöiden itsenäisyyden spontaaneja ilmaisuja suoran toiminnan avulla kollektiivisissa poliittisissa konfrontaatioissa. On tärkeää ”vapauttaa mieli” ja oma henkilökohtainen elämä, mutta se ei riitä. Vapautuminen ei ole mikään rajoittunut tai eriytynyt ilmiö; se tapahtuu yhdessä toisten ihmisten kanssa. Ei ole olemassa yksilöinä ”vapautuneita” naisia.

Tarkoitan siis *pitkäaikaista prosessia*, toimintojen sarjaa, jossa opimme pääsemään passiivisuudestamme ja sen sijaan otamme elämämme suoraan hallintaamme. Puhun siitä, miten vallitsevaa järjestelmää voidaan ”nävertää” rakentamalla psyykkisiä ja fyysisiä (konkreettisia) vaihtoehtoja sille, mikä meitä nyt ympäröi. Romanttinen mielikuva pienistä aseistetuista joukoista, jotka kumoavat valtion, on vanhentunut (kuten kaikki muutkin miesideologiat) ja täysin vailla mielenkiintoa po. vallankumouksen määritelmän kannalta. Meistä tehtäisiin muussia, jos edes yrittäisimme sitä. Sitä paitsi iskulause ”emme halua kumota valtiota, vaan saada sen kaatumaan omiin valheisiinsa” on totta. Näin tapahtui Espanjassa ja Ranskassakin melkein. Se, onko aseellinen vastarinta välttämätöntä jossakin vaiheessa, jää avoimeksi kysymykseksi. Anarkistinen periaate ”keinot muovaavat päämäärän” tuntuu merkitsevän pasifismia, mutta nykytilanteessa valtion valta on niin suunnaton, että on vaikeaa olla ehdoton väkivallattomuuden suhteen. (Aseellinen vastarinta oli välttämätöntä Espanjassa ja tuntui olevan tärkeää myös Ranskassa 1968.) Mutta kysymykseen väkivallattomuudesta liittyy muutakin, ja olen innokas painottamaan juuri välttämättömiin yhteiskuntamuutoksiin valmistautumista. Tämä valmistautuminen on anarkafeminismin perusta, ja siihen liittyy määrätietoinen vallankumouksellinen kärsivällisyys ja jatkuva vallitsevien patriarkaalisten asenteiden aktiivinen vastustaminen. Tosiaalliset valmistelutaktiikat ovat sitä, minkä parissa olemme jo pitkään työskennelleet. Meidän täytyy jatkaa ja kehittää niitä edelleen. Näen ne toimintana kolmella tasolla: 1. ”kasvattava” (koke-

tämä ja tuo ratkaistaisiin. Se mitä ajatusrakennelmani todella kaipaa, on konkreettisia, yksityiskohtaisia ihmisvartaloita. Silloin se ei olisi mitään haurasta idealismia, se olisi lihallista todellisuutta. – Su Negrin²³

Meillä ei ole mitään syytä lannistua ja eristäytyä. Meidän pitäisi nimenomaan jäädä pieniin ryhmiimme keskustelemaan, suunnittelemaan, luomaan ja järjestämään rettelöitä. – – Meidän pitäisi aktiivisesti luoda feminististä toimintaa, koska me kaikki kasvamme siitä maaperästä. Jos feminististä toimintaa ei ole, naiset alkavat napata rauhoittavia, tulevat hulluiksi ja tekevät itsemurhan. – Cathy Levine²⁴

Ne meistä, jotka kokivat ”sit-in” -demonstraatioiden, marssien, ylioppilaslakkojen, mielenosoitusten ja VALLANKUMOUS NYT! -mielialan kiihkeän kauden 60-luvulla, tuntevat itsensä ehkä pettyneiksi ja perin kyynisiksi kaiken sen edessä, mitä nyt 70-luvulla tapahtuu. Periksi antaminen (”avoimet” avioliitot, pintakapitalismi, guru Maharaj) tuntuu helpommalta kuin silmien avaaminen ja taaksepäin vuosikymmenien taisteluihin ja ehkä jopa taistelun lopulliseen epäonnistumiseen katsominen. Nykyisessä tilanteessa meiltä puuttuu riittävästi valmisteltu perusta, kun analysoimme vallankumouksellista prosessia. Ilman sitä olemme tuomittuja näivettyvään, eristettyyn taisteluun tai yksilötason ratkaisuihin. Anarkafeminismin tarjoama perusta tai yhdistävä tekijä tuntuisi olevan välttämätön ehto kaikissa ponnisteluissa kohti utopian toteutumista. Kun katsomme Espanjaa ja Ranskaa, voimme nähdä, että tosi vallankumous ”ei ole sattuma eikä keinotekoisesti ylhäältä johdettu kaappaus”²⁵. Siihen vaaditaan vuosikausien valmisteluja: tietojen ja ideoiden vaihtoa, perinteisten käyttäytymis- ja tietoisuusku-

²³ Negrin. 1972, 171.

²⁴ Levine. 2005, 26.

²⁵ Dolgoff. 1974, 19.

kijät joko lakkoilivat tai yksinkertaisesti vain rupesivat itse johtamaan tehtaita, ei maaköyhälistö puolestaan ollut tietävinäänkään tilanomistajista, vaan alkoi viljellä maata näistä piittaamatta. Lyhyessä ajassa 60 prosenttia Espanjan maaperästä viljeltiin kollektiivisesti, ilman tilanomistajia, herroja ja kilpailukiihkoa. Teollinen kollektivisointi tapahtui pääasiassa Kataloniassa, jossa anarkosyndikalistiset vaikutteet olivat voimakkaimpia. Tämä oli merkittävää, koska 75 % Espanjan teollisuudesta oli sijoittunut sinne. Näin siis vapaudellisiin periaatteisiin perehtyneet yksilöt toteuttivat spontaanisti yhdessä toimien kollektivisoinnin 66 vuoden valmistelujen ja kamppailun jälkeen.

Mutta mitä kollektivisointi oikeastaan merkitsi ja miten se toimi? Yleensä anarkistiset yhteisöt toimivat kahdella tasolla: perustasolla on demokraattinen osallistuminen, ylemmällä tasolla perustason valvonnassa toimiva koordinointi. Kummallakin tasolla tärkeimpänä olivat desentralisointi ja yksilöiden aloitteet. Tehtaissa ja kylissä valittiin edustajia neuvostoihin, jotka toimivat hallinnollisina ja koordinoivina yksikköinä. Päätökset tehtiin aina suurkokouksissa, jonne kaikki työläiset tulivat. Edustajat itse olivat aina työläisiä, ja heidät voitiin milloin tahansa kutsua pois ja vaihtaa tietyin väliajoin. Neuvostot tai komiteat olivat itsehallinnon perusyksiköitä. Näistä voitiin koordinoimalla muodostaa löyhiä yhteenliittymiä, jotka kytkivät yhteen kokonaisten teollisten tai maantieteellisten alueiden työläisiä ja toimintoja. Tällä tavalla voitiin toteuttaa tavaroiden jakelu ja sijoittelu kuten myös erilaisia projekteja, esimerkiksi kastelujärjestelmien ja kuljetus- ja kommunikaatioverkoston rakentaminen. Tässäkin korostettiin ”alhaalta ylös -hallinnon” tärkeyttä. Tässä hankalassa tasapainoilussa yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välillä onnistui parhaiten Levanten maatyöläisliittymä, joka koostui 900 kollektiivista, ja Aragonin liittymä, jossa oli 500 kollektiivia.

Tärkeintä itsehallinnossa oli luultavasti palkkojen yhtenäistäminen. Se toteutettiin monella tavalla, mutta tavallisimmin käytettiin ”perhepalkkajärjestelmää”, jossa palkka maksettiin jokaiselle työ-

läiselle rahassa tai kuponkeina hänen elatustehtävistään riippuen. Niitä tavaroita, joita oli kylliksi, jaettiin ilmaiseksi, kun taas joitakin sai vain ”rahalla”.

Palkkojen yhtenäistämisen edut olivat valtavat. Kun muutamat harvat eivät voineet enää kerätä suurvoittoja, ylijäämä käytettiin teollisuuden nykyaikaistamiseen (paremmat työskentelyolosuhteet, uusien laitteiden osto jne.) ja maaviljelyn parantamiseen (keinokastelujärjestelmät, padonrakennus, traktoreiden hankinta jne.). Näin ei ainoastaan tuotteiden laatu parantunut tehokkaasti, vaan myös hinnat laskivat. Tämä tapahtui niinkin erilaisilla teollisuudenaloilla kuin vaatetus-, metalli- ja ase-teollisuudessa; öljyn, sähkön ja veden tuotannossa; leipomo- ja kalataloudessa; paikalliskuljetuksissa; rautateillä; puhelinpalveluissa; optisissa tuotteissa; terveydenhuollossa jne. Työläiset antoivat itse itselleen etuja: lyhennetyt työtajat, paremmat työskentelyolosuhteet, työttömyyskorvausta, ilmaisen terveydenhoidon ja uudenlaisen ylpeyden omasta työstä. Itsehallinto kasvatti luovuutta ja keskinäistä apua; työläiset olivat innokkaita valmistamaan parempia tuotteita kuin mitä riiston aikana oli valmistettu. He halusivat osoittaa, että sosialismi toimii, ja että kilpailu ja omistamisenhalu ovat tarpeettomia. Pariissa kuukaudessa elintaso nousi 50–100 % monissa osissa Iberian niemimaata.

Espanjalaisten anarkistien saavutukset eivät ulottuneet vain kohonneeseen elintasaan ja taloudelliseen tasa-arvoon; niihin kuului myös vapauden, yksilöllisen luovuuden ja kollektiivisen yhteistyön toteutuminen. Iberialaiset anarkistikollektiivit eivät epäonnistuneet – ne tuhottiin ulkoapäin. Ne (sekä oikeistolaiset että vasemistolaiset), jotka uskoivat vahvaan valtioon, työskentelivät poistaakseen kollektiivit Espanjasta ja historiasta. Anarkismia, jonka toteuttamisessa liki kahdeksan miljoonaa ihmistä onnistui, ollaan vasta nyt löytämässä uudelleen.⁶

---

⁶ Ibid., 6, 7, 85.

seksismi on paha asia, joka voidaan repiä juurineen kunhan naiset vain osallistuvat järjestelmään, niin taataan vain ylivallan ja sarron jatkuminen. Kun perustamme naisrahastoja, -ravintoloita, -kirjakauppoja ym. on meidän oltava perillä siitä, että teemme niin henkiinjäämisen takia, tarkoituksenamme luoda vaihtoehtoinen järjestelmä, joka asettuu kilpailukiihkoa, voitonnälkää ja kaikkia taloudellisen sarron muotoja vastaan. Meidän on oltava valmiita ”elämään yhteiskunnan laidalla”²¹ kapitalismin ja kulutusideologian vastaisten arvojen mukaisesti. Emme halua päästä osaksi nykyistä järjestelmää, emmekä tavoittele kaappausta, joka ”siirtäisi vallan yhdeltä poikaporukalta toiselle poikaporukalle”²². Emme halua yhtään sen vähempää kuin täydellisen vallankumouksen, vallankumouksen jota eivät tahraa epäoikeudenmukaisuus, ylivalta tai yksilöllisten erojen kunnioituksen puute – lyhyesti sanottuna pyrimme anarkafeministiseen vallankumoukseen. Uskon, että naiset ovat kaiken aikaa tienneet, miten meidän tulee työskennellä ihmiskunnan vapautumisen puolesta; meidän täytyy vain karistaa pois loputkin miesten luomista politiikan muodoista ja uskonkappaleista ja pitää omaa anarkistista naisellista analyysiämme lähtökohtana.

Miten etenemme? Utopian toteutus

”Äh, kuvitelmasi on vain romanttista paskapuhetta, uskonnollista haurasta idealismia. Omistaudut runoudelle, koska et voi esittää konkreettisia yksityiskohtia.” Näin puhuu pieni ääni minun (sinun?) pääsi takaosassa. Mutta pään etupuoli tietää, että jos olisit tässä vierelläni, niin kuvailisin sinulle (konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti) miten nämä ja nuo asiat tapahtuisivat, ja miten

---

²¹ Daly. 1973, 55.

²² Morgan, Robin. 1973. Puhe Boston Collegessa marraskuu 1973. Boston, Massachusetts.

käimpiä ovat olleet ne naisryhmät tai projektit, joissa on kokeiltu erilaisia vaihtuvuuden rakenteita esimerkiksi niin, että puheenjohtajuus ja muut tehtävät kiertävät; joissa naiset jakavat kokemukseensa ja kykynsä ja heillä on yhtäläinen oikeus tiedonsaantiin ja resursseihin; joissa kenelläkään ei ole päätöksenteon yksinoikeutta ja keskusteluille ja ryhmädynamiikalle annetaan riittävästi tilaa. Viimeksimainittu on hyvin tärkeää, sillä se kasvattaa yhteisvastuuseen, kun ryhmän täytyy koko ajan varoa hiipivää valtapoliittikkaa. Kollektiivinen työ vaatii toteutuakseen naisilta todellista taistelua passiivisuudesta irtipääsemiseksi (”kannattajien” välttämiseksi) ja jokaisen erityiskykyjen tai tietojen jakamista (”johtajien” välttämiseksi). Tämä ei merkitse sitä, ettemme voisi innostua toistemme kertomuksista ja elämästä: voimallisten yksilöiden voimalliset toimet voivat tarttua ja ovat siis tärkeitä. Meidän täytyy kuitenkin olla varovaisia, ettemme luisu takaisin vanhoihin käytäytymismalleihin.

Naisliikkeen parissa viime vuosien aikana voimakkaimmin korostunut rakenne on ilahduttavaa kyllä seurannut hyvin paljon anarkistisia kuvioita: toiminta on paljolti perustunut pienille projektiluonteisille ryhmille, jotka ovat rakentaneet koko ajan maanalaista kommunikaatioverkostoa ja tehneet yhteistyötä erityiskysymysten kohdalla. Tietynlainen onnistuminen ”johtajien” ja ”tähtien” välttämässä sekä pienten toimintaryhmien (päivystysryhmät raikatuille ja pahoinpidellyille naisille, naisten terveyskeskukset ym.) leviäminen ympäri USA:ta ovat aiheuttaneet sen, ettei naisliikettä ole voitu leimata yhden henkilön tai ryhmän mukaan. Feminismi on monipäinen hirviö, jota ei voida tuhota yhdellä kaulan katkaisulla. Se leviää ja kasvaa tavalla, joka on käsittämätön hierarkkiselle mielenlaadulle.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita vastustajan suunnattoman vallan aliarvioimista. Vaarallisin muoto, jonka tämä valta voi omaksua, on sortava suvaitsevaisuus, joka perustuu siihen lyhytnäköiseen ja epäanarkistiseen näkemykseen, että feminismin vaatimukset tarkoittaisivat pelkästään ”sosiaalista muutosta”. Jos ajatellaan, että

”Itsesi vuoksi sinä vallankumousta teet” (C’est pour toi que tu fais la revolution)⁷

Anarkismilla on ollut suuri merkitys Ranskan historiassa, mutta menneisyyden sijaan keskityn melko äskettäin sattuneeseen tapahtumaan, touko-kesäkuuhun 1968. Touko-kesäkuun tapahtumat ovat tärkeitä siksi, että ne osoittivat yleislakon, tehtaitten valtausten ja opiskelijoiden yliopistojen valtausten olevan mahdollisia nykyaikaisessa, kapitalistisessa kulutusyhteiskunnassa. Tämän lisäksi opiskelijat ja työläiset asettivat kysymyksiä esimerkiksi itsemääräämisestä ja arkielämän laadusta, jotka ylsivät yli luokkarajojen ja olivat suunnattoman tärkeitä luodessaan mahdollisuuksia ”niukuuden jälkeisen yhteiskunnan” vallankumouksellisille muutoksille.⁸

Maaliskuun 22. päivänä 1968 Nanterren yliopiston opiskelijat, heidän joukossaan anarkisti Daniel Cohn-Bendit, miehittivät hallinnolliset rakennukset ja vaativat loppua sekä Vietnamin sodalle että opiskelijoina heihin itseensä kohdistuvalle sorrolle. (Heidän vaatimuksensa olivat samanluonteisia kuin opiskelijoilla muuallakin Columbian yliopistosta aina Berliiniin asti.) Yliopisto suljettiin ja mielenosoitukset levisivät Sorbonneen. SNESUP (korkeakoulu- ja yliopisto-opettajien liitto) ryhtyi lakkoon ja opiskelijaliitto UNEF järjesti mielenosoituksen toukokuun kuudenneksi päiväksi. Tuona päivänä opiskelijat ja poliisi ottivat yhteen Pariisin latinalaiskorttelissa; mielenosoittajat rakensivat katuesteitä ja monet joutuivat mellakkapoliisin raa’an käsittelyn kohteeksi. Seitsemäntenä päivänä oli mielenosoittajien luku kasvanut 20 000 – 50 000 ihmiseen, jotka marssivat kohti Place de l’Etoilea ja lauloivat Kansainvälistä. Seuraavien viiden päivän aikana latinalais-

⁷ Cohn-Bendit, Daniel & Gabriel. 1968. *Obsolete Communism the Left Wing Alternative*. New York: McGraw-Hill, 256.

⁸ Bookchin, Murray. 1974. *Post-Scarcity Anarchism*. Berkeley: Ramparts Press. Teoksessa eritellään nerokkaasti touko-kesäkuun tapahtumia ja pohditaan vallankumouksen mahdollisuutta teknistyneessä yhteiskunnassa.

korttelissa tapahtuneet pienet yhteenotot mielenosoittajien ja poliisin välillä muuttuivat yhä väkivaltaisemmiksi, ja yleisö oli yleensä hyvin kuohuksissaan poliisin harjoittamasta sorrosta. Keskustelut työläisten, opettajien ja opiskelijoiden ammattiliitoissa käynnistyivät, ja UNEF ja FEN (eräs opettajaliitto) puhuivat rajattoman lakkoilun ja mielenosoitusten puolesta. Toukokuun 13. noin 600 000 ihmistä – opiskelijoita, opettajia, työläisiä – marssi Pariisin katujen läpi mieltään osoittaen.

Samana päivänä ryhtyivät Sud-Aviation -tehtaan työläiset lakkoon Nantesissa (kaupungissa, jossa oli Ranskan vahvimmat anarkosyndikalistiset tendenssit)⁹. Siitä alkoi historian suurin yleislakko, johon osallistui 10 miljoonaa työläistä – ”kaivos- ja käsityöläisiä, älymystöä ja jalkapallonpelaajia, televisio- ja metrotyöntekijöitä”¹⁰. Pankkeja, postitoimistoja, huoltoasemia ja tavarataloja suljettiin; metro ja bussit seisoivat ja jätekasat kasvoivat puhtaanapitotyöntekijöiden liittyessä lakkoon. Opiskelijat, opettajat ja muut halukkaat valtasivat Sorbonnen ja osallistuivat siellä keskusteluihin. Poliittiset vuoropuhelut, jotka kyseenalaistivat ei sen vähempää kuin ranskalaisen kapitalismin perustan, kestivät päiviä. Halki Pariisiin kuljettiin julisteiden ja banderollien kanssa:

KIELTÄMINEN KIELLETTY.

TARKOITUKSEN MUKAISEEN ELÄMÄÄN.

MIELIKUVITUS VALTAAN.

MITÄ ENEMMÄN KULUTAT SITÄ VÄHEMMÄN
ELÄT.

Touko-kesäkuusta tuli sekä ”hyökkäys valtiolaitoksen järjestystä kohtaan” että ”katufestivaali”¹¹. Vanhat rajat keski- ja työväenluokan välillä muuttuivat usein merkityksettömiksi, kun nuoremmat työläiset ja opiskelijat huomasivat asettavansa samoja vaa-

⁹ Ibid., 262.

¹⁰ Ibid., 250.

¹¹ Bookchin. 1972, 11–12.

Naisen asema on ainutlaatuinen: kannamme pinnan alla anarkistista tietoisuutta, joka voi jäsennyttyään ja havainnollistuttuaan viedä meidät lähemmäs vallankumouksen täydellistä toteutumista kuin mikään aikaisempi aate. Naisten intuitiivinen anarkismi on – kunhan se hiotaan ja tehdään näkyväksi – suunnaton harppaus eteenpäin (tai ylitse) taistelussa ihmiskunnan vapautumisen puolesta. Radikaalifeministinen teoria pitää feminismiä lopullisena vallankumouksena. Tämä pitää paikkansa, jos – ja vain jos – tunnustamme ja huomioimme anarkistiset juuremme. Ellemme pysty näkemään feminismin ja anarkismin välistä yhteyttä, jäämme puoleen väliin vallankumouksen tiellä. Jäämme kulkemaan pitkin tavallisen miehisen politiikan uria. On aika lakata haparoimasta pimeydessä ja nähtävä se, mitä olemme tehneet ja mitä olemme tekemässä, ja miten tämä kaikki liittyy siihen missä lopulta haluamme olla.

Tiedostamisryhmät olivat hyvä alku, mutta henkilökohtaisista ongelmista puhuminen oli usein niin raskasta, etteivät ryhmät onnistuneet siirtymään suoraan poliittiseen toimintaan. Työ- ja teemaryhmien jäsenet totesivat joskus ”hallinnottomuuden tyrannian” saattavan olla yhtä tuhoisaa kuin ”tyrannian tyrannia”²⁰. Epäonnistuminen järjestäytymisen ja spontaanisuuden yhdistämisessä johti usein siihen, että niistä, jotka olivat ”taitavampia” tai joilla oli henkilökohtaista karismaa, tuli johtajia. ”Johdetut” tunsivat pettymystä ja turhautumista ryhmien sisäisten kiistojen, syyllisyydentunteiden lietsonnan ja valtataisteluiden edessä. Lopputuloksena oli aivan liian usein joko täydellinen tehottomuus tai äkkikäännös suuntaan ”tarvitsemme selkeämpää rakennetta” (sanan tavanomaisessa miehisessä ylempi/alempi -merkityksessä).

Käsittääkseni jälleen kerran naisilta puuttui sanallisesti ilmaistu anarkistinen analyysi. Järjestäytymisen ei tarvitse tukahduttaa spontaanisuutta tai seurata hierarkkisia kuvioita. Menestyksekk-

²⁰ Freeman, Jo. 2005. ”Hallinnottomuuden tyrannia” ja Levine, Cathy. 2005. ”Tyrannian tyrannia”, *Väärinajattelija* #1, 20–29.

Milloin feministit sitten ovat olleet anarkisteja ja milloin olemme jääneet puolitiehen? Kun feminismin toinen aalto pyyhki yli maan 60-luvun lopulla, naisryhmät ottivat usein muodon, joka heijasteli ääneenlausumatonta vapaudellista tietoisuutta. Naiset nousivat kapinaan vallan kilpailuhenkeä ja sen persoonatonta hierarkiaa sekä miesten poliittisen massajärjestäytymisen menettelytapoja vastaan ja muodostivat pieniä, ilman johtajaa toimivia tiedostamisryhmiä, jotka työskentelivät arkipäivän kysymysten parissa. Yritimme yhdessä löytää sortomme juuret jakamalla korvaamattomat havaintomme ja kokemuksemme toistemme kanssa. Opimme toisiltamme, ettei politiikka ole ”tuolla jossakin”, vaan ajatuksissamme, ruumiissamme ja henkilöiden välillä. Henkilökohtaisia suhteita voidaan käyttää sortamiseen ja meitä sorrettiin niiden avulla myös poliittisena luokkana. Kurjuutemme ja itsevihamme olivat suoraa seurausta miesten ylivallasta – kotona, kadulla, työssä ja poliittisissa järjestöissä.

Eri puolilla USA:ta syntyi toisistaan erillään toimivia naisten tiedostamisryhmiä spontaanina, suorana (re)aktiona patriarkaalisia muotoja vastaan. Se, että pienryhmästä tehtiin sekä henkilökohtaisen että poliittisen järjestäytymisen tärkein yksikkö ja että painotettiin antiautoritaarisuutta ja spontaania suoraa toimintaa, oli pohjimmiltaan anarkismia. Mutta missä olivat ne monet valmistelun vuodet, jotka sytyttivät espanjalaiset vallankumoukselliset toimimaan? Naisryhmien rakenne oli silmiinpistävän samanlainen kuin Espanjan, Ranskan ja monien muidenkin maiden anarkosyndikalistisen liikkeen anarkististen sukulaisryhmien rakenne. Toistaiseksi emme kuitenkaan ole kutsuneet itseämme anarkisteiksi emmekä järjestäytyneet anarkististen periaatteiden pohjalta. Meillä ei ole ollut edes maanalaista kommunikaatioverkostoa, jonka avulla olisimme voineet vaihtaa kokemuksia ja ideoita. Anarkismi oli olemassa mielissämme määrittelemättömänä ihanteena jo ennen kuin naisliikkeeseen kuului edes kourallinen erillisiä ryhmiä, jotka haparoivat pimeässä vastauksia etsien.

timuksia: vapautta sortavasta autoritaarisesta järjestelmästä (yliopisto ja teollisuus) ja oikeutta päättää itse omasta elämästään.

Ranskan kansa oli täydellisen vallankumouksen partaalla. Yleislakko lamautti maan. Opiskelijat valtasivat yliopistot ja työläiset tehtaat. Tekemättä oli vielä käynnistää tehtaat, ryhtyä suoraan hallitsemaan tuotantoa ja toteuttaa täydellinen itsehallinto. Valitettavasti tätä ei tapahtunut. Autoritaariset poliitikot ja byrokraattiset menetelmät ovat sitkeitä ja useimmilla ammattiliitoilla oli näitä molempia yllin kyllin. Samoin kuin Espanjassa, myös Ranskassa kommunistipuolue taisteli kansan välittömiä ja spontaaneja katu-toimia vastaan; vallankumous tulee sanella ylhäältä käsin. Kommunistisen ammattiliiton, Confédération Générale du Travailin (CGT) johtajat yrittivät estää yhteydenpidot opiskelijoiden ja työläisten välillä, ja yhtenäinen vasemmisto muodostui pian mahdottomaksi. Kun de Gaulle ja poliisivoimat panivat joukkonsa liikekannalle ja vielä suuremmat väkivaltaisuudet puhkesivat, monet hyväksyivät rajoitetut vaatimukset (parempi palkka, lyhennetty työaika jne.) ja palasivat töihin. Opiskelijat jatkoivat yhä verisempiä yhteenottoja poliisien kanssa, mutta hetki oli ohitettu. Kesäkuun lopulla Ranska oli palannut ”normaalitilaan” ja sama vanha de Gaullen hallitus hallitsi maata edelleen.

Ranskan vuoden 1968 tapahtumilla on yhtäläisyyksiä Espanjan vuoden 1936 vallankumouksen kanssa. Molemmissa tapauksissa pantiin pelkän keskustelun lisäksi myös anarkistiset periaatteet käytäntöön. Se, etteivät ranskalaiset työläiset onnistuneet saamaan itsehallintoa, voi johtua siitä, että anarkosyndikalistiset aatteet eivät olleet Ranskassa ennen vuotta 1968 yhtä tunnettuja kuin ne olivat Espanjassa ennen vuotta 1936. Tietenkin tämä on karkea yksinkertaistus; ”epäonnistuneen” vallankumouksen syytä voi selittää loputtomiin. Ratkaisevaa tässä on se, että se ylipäänsä tapahtui. Touko-kesäkuu 1968 kumoo sen yleisen luulon, jonka mukaan vallankumous on mahdoton kehittyneessä kapitalistisessa yhteiskunnassa. Ranskan keski- ja työväenluokan passiivisuuteen, aivoja tappavaan kulutukseen ja/tai vieraannuttavaan työhön kasvatetut

lapset hylkäsivät muutakin kuin kapitalismin. He asettivat auktoriteetin sinänsä kyseenalaiseksi ja vaativat oikeutta vapaaseen ja tarkoitukselliseen olemassaoloon. Vallankumouksen perusta nykyaikaisessa teollistuneessa yhteiskunnassa ei enää ole rajoitettu nälkään ja materiaalien tarpeiden puutteeseen; siihen sisältyy vahva kaipuu ihmiskunnan vapautumiseen kaikista hallinnan muodoista, mikä merkitsee ”arkielämän laadun”¹² radikaalia muutosta ja vapautta kunnioittavan yhteiskunnan perustamista. Anarkiaa ei enää voi nähdä vanhentuneena ilmiönä.

Usein sanotaan, että anarkistit elävät tulevaisuuden haavemaailmassa, eivätkä huomaa niitä asioita, joita parhailtaan tapahtuu. Me huomaamme ne liiankin hyvin, niiden oikeassa valossa, ja se saa meidät käymään kirveen kanssa päin meitä ympäröivää ennakkoluulojen ryteikköä. – Pjotr Kropotkin¹³

Vallankumouksen epäonnistumiseen Ranskassa on kaksi pääasiallista syytä:

- 1) anarkismin teorian ja käytännön riittämätön valmistelu
- 2) valtion suunnaton valta yhdistettynä auktoriteetiuskoon ja byrokraatiaan potentiaalisesti myötämielisissä vasemmistoryhmissä.

Espanjassa vallankumous levisi laajemmalle ja pysyi sitkeämmin elossa johtuen mittavista valmisteluista. Ja kuitenkin se lopulta murskattiin fasistisen valtion ja autoritaaristen vasemmistolaisen toimesta. On tärkeää asettaa nämä kaksi tekijää suhteeseen Yhdysvaltain nykytilanteen kanssa. Ei ole kyse ainoastaan mahtavasta valtiosta, jonka asevoimat, poliisivoimat ja ydinaseet voivat välittömästi tuhota koko ihmiskunnan. On myös kyse kaikkialle tunkeutuvasta kunnioituksesta auktoriteetteja ja hierarkkisia muotoja

¹² Bookchin. 1974, 249.

¹³ Kropotkin, Pjotr. 2009. ”Anarkismi: sen filosofia ja ihanteet”. Teoksessa *Kapinahenki: Kirjoituksia anarkismista*. Toim. ja suom. Juha Kulmala. Turku: Savukeidas, 228.

ruumiillisesta *kokonaisuuden* kokemisesta ja ihmiskunnan kokemuksen *jatkuvuudesta*. Naiset yrittävät päästä näistä vastakkainasetteluista eroon ja elää sopusoinnussa maailmankaikkeuden kanssa ihmisinä, jotka tuntisivat olevansa osa yhteisöä ja pyrkisivät yhdessä eroon henkilökohtaisista haavoista ja kiistoista.

Käytännössä naisliikkeen naiset ovat sekä onnistuneet että epäonnistuneet hierarkian ja hallitsemisen poistamisessa. Minusta naiset puhuvat ja toimivat usein kuin ”intuitiiviset” anarkistit, toisin sanoen me olemme koko patriarkaalisen ajattelu- ja järjestelytavan hylkäämisen *rajoilla*. Viimeisen askeleen esteenä ovat kuitenkin ne patriarkaatin mahtavat ja salakavalat perinteet, joita mielissämme ja ihmissuhteissamme vielä ilmenee. Autoritaarisen järjestelmän ohjelmoima eläminen ja oleminen estää meitä tekemästä tärkeitä rinnastuksia feminismin ja anarkismin välillä. Vaikka sanommekin taistelevamme patriarkaattia vastaan, eivät kaikki meistä ole selvillä siitä, että se merkitsee taistelua *kaikkea* hierarkiaa, *kaikkea* johtamista ja *kaikkea* hallitsemista vastaan ja taistelua itse auktoriteetin olemusta vastaan. Tapamme suosia kollektiivista toimintaa ja työskentelyä pienissä ryhmissä ovat olleet anarkistisia, mutta useimmiten emme vain ole *kutsuneet* niitä sellaisiksi. Se olisi kuitenkin tärkeää, koska feminismin anarkistisen luonteen ymmärtäminen voisi saada naiset reformismin sijasta vallankumoukselliseen konfrontaatioon autoritaarisen politiikan kanssa.

Jos haluamme ”murskata patriarkaatin”, on meidän keskusteltava anarkismista, tiedettävä tarkalleen mitä se merkitsee ja käytettävä sitä perustana itsemme ja päivittäisen elämämme mallin muuttamisessa. Feminismi ei merkitse naispuolista yhtiövaltaa tai naispresidenttiä; se merkitsee pääsyä *eroon* yhtiövallasta ja presidenteistä. Tasa arvon nimissä tehdyt parannukset eivät tule muuttamaan yhteiskuntaa; ne antavat naiselle vain ”oikeuden” liittyä hierarkkiseen talouteen. Seksismin asettaminen kyseenalaiseksi merkitsee *kaiken* hierarkian – niin taloudellisen, poliittisen kuin henkilökohtaisen – kyseenalaiseksi asettamista. Se taas merkitsee anarkafeminististä vallankumousta.

miten. Tullaksemme tehokkaammiksi, voidaksemme luoda tulevaisuuden, jota pidämme mahdollisena, meidän on tajuttava, ettemme halua uudistuksia vaan *täydellisen muutoksen*.

Radikaalifeministinen näkökulma on lähellä anarkismia. Perusteoria asettaa ydinperheen kaikkien autoritaaristen järjestelmien perustaksi. Läksy, jonka lapset oppivat isältä, opettajalta, johtajalta ja Isä Jumalalta, on TOTELLA mielettömän mahtavan auktoriteetin ääntä. Lapsesta aikuiseksi kehittyminen on sitä, että muuttuu täydelliseksi automaattiksi, joka ei kykene asettamaan kyseenalaiseksi tai edes ajattelemaan selkeästi. Meistä tulee perusamerikkalaisia ja uskomme kaikkeen mitä meille on sanottu ja hyväksymme turtuneina kaiken elävän tuhoutumisen ympäriltämme.

Feministit pyrkivät eroon mielen tappavasta prosessista – miehisestä dominoivasta asenteesta ulkoiseen maailmaan, joka sallii vain subjekti-objekti -suhteita. Perinteinen miehinen politiikka tyypistää ihmiset objekteiksi sekä hallitsee ja ohjailee heitä sitten saavuttaakseen abstrakteja ”päämääriä”. Naiset taas yrittävät kehittää tietoisuutta ”Toisesta” kaikilla elämän aloilla. Emme näe subjekti-subjekti -suhteita ainoastaan toivottavina, vaan myös tarpeellisina. (Tästä syystä monet meistä ovat valinneet yhteistyön ja rakkauden pelkästään naisten kanssa – tällaiset suhteet antavat niin paljon enemmän mahdollisuuksia.) Toimimme yhdessä ymmärtääksemme paremmin muita eläviä olentoja ja samastaaksemme itsemme ulkopuolella oleviin olentoihin sen sijaan, että esineellistäisimme ja manipuloisimme niitä. Juuri nyt on kaiken elämän kunnioittamisen tärkeintä olemassaolomme jatkumiselle.

Radikaalifeministinen teoria kritisoi myös miehistä hierarkkista ajattelutapaa, jossa järkipäisyys hallitsee tunnetta, ”äly” hallitsee näkemystä ja jossa taipumattomuus hajottaa ja luo vastakoh-tia (aktiivinen/passiivinen, lapsi/aikuinen, järkevä/hullu, työ/leikki, spontaanisuus/järjestäytyminen). Se vieroittaa meidät aistillis-

---

merkiksi tutkimuksessaan *Mujeres Libres*. Ks. myös Willis, Liz. Women in the Spanish Revolution. Solidarity Pamflet No. 48.

kohtaan, joiden jatkuvuuden ydinperhe, koulu, kirkko ja tv-ruutu päivittäin takaavat. Tämän lisäksi Yhdysvallat on iso maa, jonka anarkistisen toiminnan historia on lyhyt ja hajanainen. Vaikuttaisi siltä, ettemme me amerikkalaiset ole ainoastaan valmistautumattomia, vaan myös kirjaimellisesti Ranskaa ja Espanjaa mahtavamman valtion kutistamia. On vähättelyä sanoa, että taistelemme yli-voimaa vastaan.

Mutta minne määritelmä vihollisesta häikäilemättömänä ja voitattomana jättiläisenä meidät johtaa? Ellemme anna kohtalouksen tai tarkoituksettomuuden tunteen lamaannuttaa itseämme, se voi antaa meille voimaa määritellä vallankumous uudestaan siten, että pidämme anarkafeminististä analyysiä ihmiskunnan vapaus-taistelun lähtökohtana. Nyt nainen tuo mukanaan uusia käsitteitä vallankumouksen teoriaan ja käytäntöön. Nainen ymmärtää, ettei vallankumous voi enää merkitä valtaa ja vallanvaihtoa ryhmältä toiselle – ei missään oloissa eikä minään aikakautena. Valta itsessään on poistettava. Maapallon olemassaolo on siitä riippuvainen. Enää ei voida sallia sitä, että miehet kevytmielisesti manipuloivat planeettamme varoja omien itsekkäiden tarkoituksien takia, eikä myöskään voida sallia heidän systemaattisesti tuhoavan kokonaisuuksia ihmisrotuja. Auktoriteetin ja hierarkian läsnäolo uhkaa inhimillistä ja planetaarista olemassaoloamme. Koko maapallon käsittävä vapaus ja vapaudellinen taistelu on välttämättömyys, ei mikään utopistinen uni. Meidän on pakko ”kehittää olosuhteet, jotka takaavat eloonjäämisen”¹⁴.

Anarkafeminismi välttämättömänä vallankumouksellisenä taisteluperusteena ei merkitse niiden suunnattomien tehtävien kieltämistä, jotka meillä on edessämme. Näemme aivan ”liiankin hyvin” sortomme juuret ja vihollisen suunnattoman vallan. Mutta toteamme myös, että tie ulos historian keskeneräisten tai epäonnistuneiden vallankumousten tappavasta kehästä vaatii uusia määritelmiä ja uutta taktiikkaa – jotakin, joka viittaa siihen ”nävertämis-

---

¹⁴ Bookchin. 1974, 40.

prosessiin”¹⁵, jota käsittelen myöhemmin kohdassa ”Utopian toteutus”. Naisina meillä on aivan erityisiä taipumuksia osallistua tähän prosessiin. Olemme eläneet ”maan alla” vuosia, olemme oppineet olemaan varovaisia, teräväjärkisiä, ovelia, hiljaisia, itsepintaisia ja herkkiä, meistä on tullut kommunikointitaidon mestareita.

Oman eloonjäämisemme takia olemme oppineet kutomaan kapinan lankoja, näkymättömiä sille silmälle, joka haluaa hallita ja vallita meitä.

Tiedämme miltä saapas näyttää
alhaaltapäin nähtynä.
Tunnumme saappaiden filosofian...

Kohta valtaamme alaa kuin rikkaruoho,
kaikkialla joskin hitaasti;
kiedotut taimet ryhtyvät kapinaan
kanssamme, aitauksia kaadetaan
muurit taivuttavat ja kaatuvat,
ei tule enää useampia saappaita.

Mutta toistaiseksi me syömme paskaa
ja syömme ja odotamme
jalkasi alla

Kun kutsumme hyökkäykseen
et kuule mitään –
aluksi.

– Margaret Atwood¹⁶

Anarkistiset valmistelut eivät täysin puutu tästä maasta. Ne ovat niiden naisten ajatuksissa ja toiminnassa, jotka valmistele-
vat (usein tiedostamatta) vallankumouksen, jonka muodot järkyttä-

¹⁵ Bookchin. 1972, 10.

¹⁶ Atwood, Margaret. 1974. ”Song of the Worms”. Teoksessa *You Are Happy*. New York: Harper & Row, 35.

vät perusteellisesti historian ennaltamääräytymisoppia ja itse historian kehityskulkua.

Anarkismi ja naisliike

Sisaruuden kehitys on ainutlaatuinen uhka, sillä se suuntautuu hierarkian ja hallitsemisen sosiaalista ja psyykkistä kehikkoa vastaan... – Mary Daly¹⁷

Kaikkialla maassa alkoi toimia itsenäisiä naisryhmiä ilman hallintoa, ilman johtajia ja muita miehisestä vasemman kätymistä. Naiset alkoivat luoda itsenäisesti vastaavanlaisia organisaatioita kuin mitä anarkistitkin olivat monina vuosikymmeninä ja monissa eri paikoissa luoneet. Ei se ole mikään sattuma. – Cathy Levine¹⁸

En ole käsitellyt naisen roolia Espanjassa ja Ranskassa. Sitä voi kuvata yhdellä sanalla: muuttumaton. Anarkistimiesten naisnäkemys on tuskin ollut sen kummempi kuin muidenkaan miesten¹⁹. Sen vuoksi *feministinen* vallankumous on ehdottoman tarpeellinen. Muuten ne periaatteet, joihin anarkismi perustuu, jäävät pelkäksi sanahelinäksi.

Naisliikkeen levinneisyys ja radikaalifeministiset yhteiskunta-analyysit ovat paljolti vaikuttaneet vapausajattelun kehittymiseen. On selvää – ja se on pääväitteeni – että feministit ovat jo vuosia olleet tiedostamattomia anarkisteja sekä teoriassa että käytännössä. Nyt meidän on tultava *tietoisiksi* anarkismin ja feminismin yhteydestä ja käyttää sitä aatteittemme ja toimintamme perustana. Meidän täytyy nähdä tavattoman selkeästi se, mitä tavoittelemme ja

¹⁷ Daly, Mary. 1973. *Beyond God the Father*. Boston: Beacon Press, 133.

¹⁸ Levine, Cathy. 2005. ”Tyrannian tyrannia”, *Väärinajattelija* #1, 29.

¹⁹ Temma Kaplan Los Angelesin yliopiston historian laitokselta on tutkinut perusteellisesti naisanarkistiryhmien osuutta Espanjan vallankumouksessa esi-